

**MARJAN
MALEŠIČ**

TRI TEORETIČNE PERSPEKTIVE SODOBNE VARNOSTI

Marjan Malešič
Je asistent na
Katedri za
obramboslovje,
Fakulteta za
družbene vede
Univerze v
Ljubljani,
Kardeljeva pl. 5,
61000 Ljubljana.

Ethan Barnaby Kapstein, *The Political Economy of National Security. A Global Perspective*. McGraw-Hill, New York 1992.

Richard Little & Michael Smith (eds.), *Perspective on World Politics* (second edition). Routledge, London and New York 1993.

Lawrence Freedman (ed.), *War*. Oxford University Press, Oxford and New York 1994.

Avtorji E. B. Kapstein, R. Little, M. Smith in L. Freedman nam v svojih delih med drugim predstavijo tudi tri teoretične šole oziroma politike - politični realizem (neomerkantilizem, neorealizem), liberalizem in marksizem - skozi prizmo treh področij delovanja akterjev mednarodnih odnosov: političnih odnosov, ekonomskih odnosov in varnosti. Kapstein je direktor programa Ekonomika in nacionalna varnost na Inštitutu za strateške študije harvardske univerze in docent pri predmetu Mednarodni odnosi na Univerzi v Brandeisu. Je tudi avtor knjige *The Insecure Alliance: Energy Crisis and Western Politics since 1944* (New York: Oxford University Press 1990) in mnogih člankov na temo politične ekonomije in nacionalne varnosti. Little je predavatelj na Oddelku za politiko in mednarodne odnose Univerze v Lancstru. Smith je predavatelj pri predmetu Mednarodne študije na Univerzi v Coventryju. Freedman je profesor pri predmetu Vojne študije na King's Collegu v Londonu. Njegove zadnje publikacije so *The Atlas of Global Strategy* (1985), *The Price of Peace* (1986), *Britain in the World* (1988), *Britain and the Falklands War* (skupaj z Michaelom Clarkom, 1991) in *The Gulf Conflict 1990-91* (skupaj z Efraimom Karshem, 1993).

Avtorji vseh treh knjig postavijo zgoraj omenjene teoretične pristope v izhodišče obravnave različnih ekonomskih, zunanjepolitičnih in varnostnih tem. Sama predstavitev teoretičnih pristopov ne prinese veliko novega, avtorjem pa je skupno, da želijo s takšnim teoretičnim izhodiščem olajšati razumevanje preostanka vsebine. Pri Kapsteinu naj bi politični realizem, liberalizem in marksizem razjasnili perspektivo odnosov med nacionalnim gospodarstvom in nacionalno varnostjo v sodobnih državah; pri Littlu in Smithu naj bi trije teoretični pristopi omogočili razumevanje izbora besedil v učbeniku z zunanjepolitično vsebino; pri Freedmanu naj bi

RECENZIJA

olajšali razumevanje prispevkov v zborniku, katerega domena so filozofska, doktrinarna in praktična vprašanja varnosti sodobnih družb.

V dvajsetem stoletju so se uveljavile mnoge teoretične šole, ki so se ukvarjale z mednarodnimi političnimi in ekonomskimi odnosi ter z mednarodno varnostjo. Med njimi so obravnavane tri - politični realizem, liberalizem in marksizem - najbolj zaznamovale sodobno znanstveno misel. Politiko, ki so jo posamezne teoretične šole zagovarjale, lahko pogojno imenujemo politika moči in varnosti (realizem), politika soodvisnosti in transnacionalnih odnosov (liberalizem) in politika nadvlade in odvisnosti (marksizem).

Politika moči in varnosti, ki ima svoje korenine v delih Hobbesa, Machiavellija, Hintzeja in Webra, je poudarjala kvazianarhično naravo svetovnega političnega sistema in posledično ukvarjanje držav z nacionalno varnostjo. Uveljavila se je konec tridesetih in v štiridesetih letih tega stoletja. V šestdesetih in sedemdesetih se je pojavila **politika soodvisnosti in transnacionalnih odnosov**, ki je črpala iz zapuščine Smitha, Saint-Simona, Comta, Spencerja in Durkheima. Poudarjala je sožitje in interakcijo množice politično aktivnih skupin v svetovnem sistemu ter posledično vprašanji pogajanj in regulacije odnosov. Nekako v istem času se je iz čisto drugačnih zgodovinskih korenin ponovno pojavila **politika nadvlade in odvisnosti**, ki se je oprla na dela Marxa, Engelsa in Lenina, spodbudil pa jo je proces dekolonizacije v petdesetih in šestdesetih letih. Temeljno vprašanje, s katerim se je ta šola ukvarjala, je bilo, kako lahko revne in šibke države eksistirajo v globalnem sistemu, ki jih nenehno postavlja v ipodrejen položaj? Vse tri šole so koeksistirale in so v znanstveni misli prisotne še danes.

Politika moči in varnosti

To perspektivo bi lahko označili kot državocentrično, saj ima v njej osrednje mesto država. To seveda ne pomeni, da v svetovni politiki ne nastopajo tudi drugi akterji, vendar ima država takšno nadvlado, da druge skupine lahko vplivajo na potek dogodkov toliko, kolikor lahko vplivajo na državo. Osrednji atribut, ki državo loči od drugih institucij, je domneven monopol države na legitimno uporabo sile. To državam omogoča uresničevanje določenih pravic v mednarodnem sistemu, med njimi nadzor določenega ozemlja, suverenost navzven in mednarodno priznanje. Težava pa je v naslednjem. Kljub temu, da države oblikujejo ekskluzivni klub, poteka med njimi samimi intenzivno tekmovanje za omejene vire. Pod viri ne razumemo zgolj materialnih virov, temveč tudi manj otipljive, med njimi tudi varnost. Varnost, ki temelji na ozemlju in drugih pritisklinah, je omejen vir, s katerim se ukvarjajo vse države, vendar ga nobena ne more užiti v celoti, in tudi vse države ga ne uživajo v enaki meri. V jedru pristopa "moči in varnosti" je domneva, da obstaja mednarodna hierarhija, v kateri so države razvrščene glede na njihovo vojaško moč in ekonomsko zmogljivost. Države si želijo zagotoviti varnost in blaginjo v mejah, ki jih zarisujejo nezadostni viri.

Zunanja politika je v takšnih okoliščinah najbolj varovana skrivnost. Uspeh ali poraz zunanje politike je vprašanje ustrezne uporabe sile. Zunanja politika, ki se na tak način ukvarja z nacionalno varnostjo in obrambo nacionalnih interesov, dejansko sugerira, da mednarodni politični sistem (se pravi meddržavni sistem) obvladujeta tekmovanje in konflikt. Meddržavni sistem je "ne-varna skupnost", v kateri je vojna vedno prisotna, in katere aksiom je "močni imajo prav" (might is right - Little in Smith 1993, 4-6). Vojna je družbi inherentna. Za to je več razlogov, od večnega spopadanja protislovnih vrednot, tekmovanja za ekonomske in druge vire, do dejstva, da je v svetu, razdeljenem na različne države in politične skupnosti, racionalno zagotoviti si zadostna vojaška sredstva za zaščito lastnih varnostnih interesov (Freedman 1994, 110). Zaradi mednarodnega prava, ravnotežja moči in strahu pred vojno, ki ustvarjajo minimum mednarodnega reda, se vojna ne uporablja univerzalno (Little in Smith 1993, 6).

Politični realisti verjamejo v moč države in iz nje izpeljano silo.¹ Mednarodni sistem je anarhičen, ni suverena, ki bi lahko vsilil sporazum državam ali ohranil svetovni mir. Vojne se pojavljajo, ker ni oblasti, ki bi jih ustavila. Mednarodni odnosi so igra ničelne vsote, kjer ena država lahko postane močnejša zgolj na račun druge. Skladno s tem je mednarodna politika sistem samopomoči, v katerem države iščejo svoje preživetje.

Temeljna predpostavka realistične tradicije je, da mora močna država imeti močno ekonomijo. Državni poseg je ustrezen, če gre za uresničevanje ciljev nacionalne varnosti. ZDA in nekdanjo ZSSR so realisti dojemaali kot izjemno močni državi, ki sta relativno samozadostni. Japonsko in Nemčijo pa obvladujejo omejitve, ki jima preprečujejo izvajanje neodvisnih akcij v svetovni politiki, saj sta preveč odvisni od tuje dobave surovin in drugih virov.

Tudi mednarodna ekonomija je igra ničelne vsote, v kateri države tekmujejo za povečanje svoje relativne blaginje, ki naj bi se nekega dne transformirala v vojaško silo.

Realisti/neomerkantilisti so razvili teorijo hegemonistične stabilnosti, po kateri naj bi ena hegemonistična sila zagotavljala svetu ekonomsko stabilnost in mednarodno varnost. Teorija temelji na dveh temeljnih predpostavkah: 1. red v svetovni politiki ustvarja ena dominantna sila, 2. obstoj reda zahteva kontinuirano hegemonijo. Navajajo tudi dva primera, in sicer Pax Britannica, ki je trajal od konca Napoleonovih vojn do leta 1914, in Pax Americana, ki je trajal od leta 1945, doživel napetosti v sedemdesetih in osemdesetih letih, v devetdesetih pa ponovno oživlja ob hkratni krepitvi Rusije in Evropske unije kot pomembnih mednarodnih dejavnikov (Kapstein 1992, 3).

Realisti/neomerkantilisti so se ukvarjali tudi s pomenom ekonomskega dejavnika pri obrambnem prizadevanju države. Vplivni geograf N. J. Spykman je leta 1942 zapisal: "Relativna moč držav ni odvisna zgolj od vojaške sile, pač pa tudi od drugih dejavnikov — velikosti ozemlja, narave meja, števila prebivalstva, svojih surovin, ekonomske in tehnične razvitosti, finančne moči, kar so vse sredstva moči" (v: Kapstein 1992, 3). Sodobno vojskovanje se lahko odvija zgolj na temelju obsežne dobave strateških surovin in ogromnega industrijskega outputa.

Trideset let kasneje je James Schlesinger v svoji politični ekonomiji obrambe trdil, da mora država zgraditi ustrezno mobilizacijsko osnovo za proizvodnjo vojnega materiala in pri tem računati na pomanjkanje potrebnih virov. To pomanjkanje zahteva koordinirano in sinhronizirano uporabo gospodarskih virov, skladno z vsesplošnim načrtom proizvodnje. Načrte naj bi pripravili v miru in ne med vojno. Učinkovita uporaba ekonomskih zmogljivosti zagotavlja kritično maso, potrebno za zmago (v: Kapstein 1992, 4).

Tudi Morgenthau je posvečal pozornost ekonomski razsežnosti nacionalne moči. Nacionalno moč nasploh določajo: geografski dejavnik, naravna bogastva, industrijska raven, vojaške zmogljivosti, število prebivalstva, nacionalne posebnosti in morala prebivalstva, sposobnost diplomacije in vlad ter končno stabilnost političnega sistema (v: Benko 1977, 193). Vojaško sposobnost pa določajo: zemljepisni položaj, naravni viri, industrijska zmogljivost in prebivalstvo. "Tehnologija sodobnega vojskovanja in komunikacij je naredila vsesplošni razvoj težke industrije za nujno prvine nacionalne moči ... neizogibno je, da so vodilne industrijske države tudi velike sile in da sprememba na industrijski lestvici pomeni spremembo v hierarhiji moči" (Morgenthau 1968, 113).

Pripadniki te šole so tudi opozarjali na neuravnoteženost med strategijo in zmogljivostmi države. V primeru ZDA se je delež svetovnega industrijskega outputa zmanjševal, kljub temu pa je država v primerjavi s svojimi tekmicami ostala velika obrambna porabnica. Mnogi so opozarjali na interakcijo med ekonomiko in strategijo, s pomočjo katere vsaka vodilna država v mednarodnem sistemu želi povečati blaginjo in moč, da bi postala ali ostala bogata in močna. Začenši s habsburškim cesarstvom v

šestnajstem stoletju, so se vse velike sile soočale z vprašanjem uskladitve zmogljivosti in obvez. Imperialna preraztegnjenost in povečani vojaški izdatki so pogubili vse tiste, ki so hoteli vzpostaviti in ohraniti sveto rimsko cesarstvo ali tisočletni rajh; celo Pax Americana lahko utрпи enako usodo, če se ne bodo ZDA prilagodile spremenjeni distribuciji ekonomske zmogljivosti. Kjer pa ni hegemon, je distribucija ekonomske in vojaške moči igra ničelne vsote (Kapstein 1992, 5).

Politika soodvisnosti in transnacionalnih odnosov

Tudi v tem pristopu je država pomemben, če ne najpomembnejši dejavnik globalne politike, vendar se njena vloga spreminja. Orednji paradoks je v neusklajenosti med naraščajočim ukvarjanjem, predvsem najbolj industrijsko razvitih držav, s tistim, kar se dogaja v drugih družbah, in omejeno možnostjo večine držav, da bi dosegle svoje cilje na vedno širšem področju, s katerim se ukvarjajo. Države postajajo odvisne od drugih držav in akterjev mednarodnih odnosov in v mnogih primerih ne morejo več v celoti uresničevati zahtev po nadzoru ozemlja in suverenosti navzven, kar sta temeljna kamna politike moči in varnosti. Moč in hierarhija moči sta spodkopani, saj je očitno, da so lahko države močne na enem področju in hkrati zelo šibke na drugih področjih. Kot primer omenimo današnjo Rusijo, ki je ekonomsko šibka, politično relativno slabo vplivna in vojaško močna.

Poleg tega v mednarodno politiko vstopajo tudi nedržavni akterji, ki imajo različna področja delovanja. Podnacionalni dejavniki, ki imajo korenine v eni državi, lahko bistveno vplivajo na politiko te države do drugih držav. Nadnacionalni dejavniki, med njimi Evropska unija kot najbolj izrazit primer, lahko na določenih področjih dosežejo učinke, ki pomenijo zmanjšanje državne suverenosti. Čeznacionalni dejavniki, kot so večnacionalne korporacije, prav tako delujejo preko in mimo državnih okvirjev. V tem smislu se pojavlja diagnoza o smrti države, ki je sicer pretirana, vendar pa država ni več nujno prevladujoč akter mednarodnega sistema niti ni več soglasja o državi kot temeljnemu kamnu privilegiranega kluba.

Kljub temu je zunanja politika držav še vedno pomembna, vendar jo je težko ločiti od širšega političnega procesa doma in v tujini, saj imajo njeni ukrepi takojšen vpliv na druge akterje v mednarodnih odnosih. Sistem zunanje politike je prepreden z ukrepi, ki niso rezultat racionalne kalkulacije enega telesa, temveč posledica kompleksnega političnega in organizacijskega procesa. Proliferacijo akcijskih in interakcijskih kanalov spremlja proliferacija vprašanj in njihova politizacija, s čimer zunanja politika postane bolj stvar občutljivega menedžmenta in izgrajevanja koalicij kot pa stvar zaščite nacionalnih interesov in pozicij.

V takšnih razmerah mednarodni sistem "eksplodira". Sistem "mešanih akterjev" potencialno ustvarja množico koalicij in ravnotežij, ki korespondirajo s sečiščem obstoječih in novih vprašanj ter z neobstojem jasne ali enotne globalne hierarhije. Svetovna politika postane bolj razpršena, vrinjena v nove regije in dejavnosti, bolj medsebojno odvisna, z vezmi med različnimi akterji. Zagovorniki te šole pozivajo k oblikovanju sistema vedenja, ki temelji na pravilih in standardih (režimu) in zadržuje (ovira) akterje, medtem ko pri politiki moči in varnosti hierarhija in imperativ nacionalne varnosti oblikujeta stalni pritisk (Little in Smith 1993, 6-8).

Liberalizem se nič manj ne ukvarja z nacionalno varnostjo kot merkantilizem, toda po mnenju teoretikov liberalizma sta doktrina "laissez faire" in mednarodna delitev dela boljši sredstvi za doseg napredka in varnosti kot močna država. Navznoter velja, da bolj ko države povečujejo blaginjo, manj obrambna bremena pritiskajo na ekonomsko dejavnost. Navzven velja, da bolj ko postajajo komercialni in finančni tokovi globalni, bolj se zmanjšujejo ekonomske spodbude za sovražnost, kar ustvarja razmere za miroljuben svetovni red.

Največji teoretik liberalizma Smith² je trdil, da so tržna gospodarstva bolj učinkovita, omogočajo večjo rast ter politično in socialno blaginjo, kot pa je to možno v sistemih, ki jih upravlja država. Splošni napredek družbe se povečuje, če posamezniki in podjetja alocirajo relativno redke vire v najdonosnejše namene. Vendar pa je na makroekonomski ravni osnovna napetost med doktrino "laissez faire" in doktrino nacionalne varnosti. Kaj se zgodi, če trg ne zagotavlja zadostnega deleža virov, ki jih zahteva nacionalna varnost? Smith priznava možnost, da se trg izneveri in trdi, da je državno posredovanje za povečanje nacionalne varnosti upravičeno. Obramba je pomembnejša kot obilje. Nacionalna varnost je "javna dobrina", dobrina, ki je ne zagotavlja donosni zasebni sektor. Torej mora vlada vzpostaviti in razviti oborožene sile. Potemtakem je nacionalna obramba zunaj Smithovega okvira "laissez faire".

Sodobni teoretiki liberalizma, kot sta Bertil Ohlin in Paul Samuelson, so v ekonomski teoriji poudarili koncept "primerjalnih prednosti", kar pomeni, naj države proizvajajo in izvažajo tiste dobrine, ki omogočajo intenzivno uporabo relativno obilnih lokalnih proizvodnih dejavnikov. Opustijo pa naj neučinkovito domačo proizvodnjo in s tem povečajo socialno blaginjo. Očitno pa je vzdrževanje državno subvencionirane obrambne industrije v nasprotju z načelom primerjalnih prednosti in z mednarodno delitvijo dela.

Glede mednarodne varnosti klasični teoretiki liberalizma trdijo, da globalizacija ekonomske dejavnosti dejansko omogoča in utrjuje svetovni mir. Cena, ki jo vsili vojna, se večja premosorazmerno z rastjo povezanosti in soodvisnosti držav (Kapstein 1992, 5-7).³

Ključna ideja liberalnega pristopa je, da v primerjavi z vojskovanjem kombinacija demokracije in tržnega kapitalizma zagotavljata uspešno alternativno metodo za doseg ekonomskega napredka in varnosti. To pa zato, ker demokratične vrednote uveljavljajo spoštovanje pravne države in zagotavljajo temelj za vsesplošno moralno in politično soglasje med državami, ki so pravni državi zavezane. Sredstva za reševanje preostalih konfliktov so zagotovljena in niso nasilna. Soodvisnost držav, ki jo spodbuja tržni kapitalizem, ustvarja med njimi vezi, ki zaradi ekonomskih koristi v miru odtehtajo morebitne koristi v vojni (Freedman 1994, 109).

Politika nadvlade in odvisnosti

Politika nadvlade in odvisnosti je tretji pogled na vlogo akterjev v procesih in na posledice v globalnem sistemu. Čeprav ima država v tem pristopu mesto v središču zunanjepolitične in varnostne dejavnosti in je nosilka prisilne moči, je v posebnem strukturnem odnosu do prevladujočih ekonomskih in političnih interesov, ki državo izrabljajo kot sredstvo za uresničevanje svojih ciljev. Kot akter v svetovni politiki ima država manj avtonomije, saj je v več pogledih zgolj predstavnik drugih, bolj temeljnih interesov. Če dejavnost države ustrezno podpira prevladujoče interese, predvsem interese velikega kapitala, jo bo ta podprl, v nasprotnem primeru jo bo zavrgel ali ignoriral.

Takšna perspektiva predpostavlja, da so dejanski akterji svetovne politike prevladujoči razredni ali ekonomski interesi. Prav tako predpostavlja, da tisti, ki so v odvisnem položaju znotraj globalne strukture, ne morejo razviti zmogljivosti za avtonomno akcijo. Kritična točka pri oceni možnosti akterja je torej njegov položaj v globalni strukturi. V klasični imperialistični teoriji je ta položaj determiniran z odnosi med kolonialnimi silami in koloniziranimi področji, ki so formalizirani z zasedbo ozemlja in administrativno nadvlado.

Eden od konceptov v tem pristopu je tudi odnos center - periferija, ki temeljno določilnico mednarodne dejavnosti vidi v konfrontaciji med prevladujočim centrom razvitega kapitalizma in odvisno periferijo manj razvitih območij. Ideje centra in periferije ne moremo istovetiti z določeno skupino držav, saj je del pričujočega argumenta tudi v tem, da center in periferija obstajata tako med državami kot znotraj njih.

Nerazvitost je tista, ki utrjuje nadvlado centra na račun periferije, ta proces pa podpirajo številni mehanizmi, med katerimi so najpomembnejši: izkoriščanje, tj. neravnotežje koristi iz mednarodnih procesov menjave v dobrobit centra, uveljavljanje oblik in standardov centra, ki jih sprejemajo elite perifernih držav na račun množic, in fragmentacija, v smislu izvajanja politike **divide et impera**, ki slabi potencialni vpliv odvisnih področij v boju proti silam nadvlade. Izid takšnega procesa je lahko zgolj začaran krog. Bogati postajajo bogatejši, revni pa revnejši. Nasprotno od pogleda politike soodvisnosti in transnacionalnih odnosov, so poskusi urejanja in reforme obstoječih struktur jalovi oziroma so sami orožje osrednjih interesov, ki želijo ohraniti obstoječi sistem in koristi, ki jih daje privilegiranim (Little in Smith 1993, 8-10).

Tako kot neomerkantilizem tudi marksizem temelji na konfliktnem pogledu **ničelne vsote** na mednarodno skupnost. Ker so konflikti in nasprotja notranja lastnost kapitalističnih družb, mora vladajoči razred na notranjem in mednarodnem področju za ohranjanje svojega položaja uporabiti silo. Orambna poraba in vojaško-industrijski kompleks imata vidno vlogo v ekonomiji in mednarodnih odnosih.

Glede obrambnih vprašanj so bili marksisti vedno "vneti" pobudniki miru. Zanje je problem varnosti "agresivna in avanturistična narava kapitalizma in imperializma" (Kapstein 1992, 7-8). V marksistični doktrini sta militarizem in oboroževalna tekma vstavljena v ekonomsko in razredno naravo kapitalizma. Engels se v Anti-Duhringu ukvarja predvsem z odvisnostjo vodenja vojne od materialnih zmožnosti države. Poseben poudarek daje povezavi med vojno kot obliko sile in ekonomsko močjo določene države. "Sila je opredeljena z gospodarskim položajem, ki ji zagotavlja sredstva za pridobivanje in vzdrževanje njenih orožij ... Nič ni bolj odvisno od ekonomskih osnov, kot sta to vojska in flota. Oborožitev, sestava, organizacija, taktika in strategija so odvisne predvsem od obstoječe proizvodne ravni in komunikacij" (Engels 1978, 127). V bistvu gre za absolutizacijo ekonomskega dejavnika, ki pa v istem delu (Engels 1978, 130) doživi določeno relativizacijo: "Celotna organizacija in način bojevanja armad, s tem pa tudi zmaga ali poraz, so odvisni od materialnih tj. ekonomskih razmer, od ljudi in orožja, torej od količine in kakovosti prebivalstva in tehnike. Vedno in povsod so ekonomske razmere in sredstva tisto, kar 'sili' zagotavlja zmago, brez njih preneha biti sila." Zmaga nasilja torej temelji na proizvodnji orožja, proizvodnja orožja na proizvodnji nasploh, na ekonomski moči, na gospodarskem stanju in na materialnih sredstvih, ki so nasilju na voljo.

Po drugi svetovni vojni so marksisti obtoževali ZDA, da vodijo kapitalistično koalicijo proti socialističnim deželam in deželam tretjega sveta. Podobno kot neomerkantilisti vidijo mednarodne ekonomske odnose kapitalističnih držav kot tekmovalne in konfliktno, poleg tega pa tudi izkoriščevalske. Po mnenju marksistov odločitve o obrambni porabi v kapitalističnih državah ni odgovor na zunanje ogrožanje, pač pa manipulacija posebnih interesnih skupin, ki tvorijo vojaško-industrijski kompleks.

Z zlomom komunizma in s koncem hladne vojne bi lahko trdili, da je marksizem/leninizem zanimiv zgolj zgodovinsko kot teoretični konstrukt, vendar ni tako. Veliko znanstvenikov in državnih uradnikov še vedno sprejema temeljna načela marksizma/leninizma, pomembna je tudi njegova zapuščina, ki zadeva teorijo o družbi (Kapstein 1992, 8-9). Marksizem predvsem poudarja, da je kapitalizem sistem izkoriščevalskih razrednih odnosov, v katerih je vojaška moč instrument razredne nadvlade. To ni pomembno zgolj znotraj družbe, ko gre za uporabo vojaške sile v notranjih konfliktih, ampak tudi v odnosih med družbami, na primer v tekmovanju kapitalističnih sil za zunanje trge ali v podjarmljanju kolonialnega prebivalstva (Freedman 1994, 109).

Sklep

Obravnavane razprave zadevajo temeljne značilnosti specifičnih perspektiv svetovne politike z vidika njenih akterjev, procesov, ki se v njej dogajajo, ter posledic. Obpravnavane perspektive izhajajo iz različnih filozofskih izhodišč in dajejo različne poudarke študiju svetovne politike. Na določenih točkah se sicer prekrivajo, vendar ne bi mogli trditi, da gre preprosto za posebne primere znotraj ene, širše dejanskosti. Izpostavimo lahko tri temeljna področja razlikovanja (Little in Smith 1993, 10-12).

Prvič, vsaka perspektiva uteleša različen pogled na odnos med celoto in deli svetovne politične arene. Politika moči in varnosti vzpostavlja stalno napetost med interesi držav in dinamiko državnega sistema, ki ustvarja vzdušje ne-varnosti in možnosti nasilja. Politika soodvisnosti in transnacionalnih odnosov uveljavlja perspektivo pluralističnega političnega sistema, znotraj katerega teče nepretrgan proces skupnega in večstranskega prilagajanja dogodkom. Politika nadvlade in odvisnosti se osredotoča na svet, v katerem obstoječa struktura pogojuje vse politične akcije in v katerem so akcije in interesi delov odraz odnosov, zgrajenih v sistemu kot celoti.

Drugič, možnosti spreminjanja svetovnega sistema. Medtem ko je politika moči in varnosti v več pogledih konservativen pristop k svetovni politiki, saj njene analize temeljijo na obstoječi razdelitvi globalne moči, dovoljuje makropolitiche spremembe skladno z rastjo ali upadanjem zmogljivosti določenih držav. Vendar na spremembo ne gleda tako kot politika soodvisnosti in transnacionalnih odnosov, ki obravnava državo v spreminjanju in v globalnem sistemu vidi potrebo po učinkovitem menedžmentu. Takšno reformistično stališče, ki v političnih akcijah vidi možnost, da v okviru obstoječega sistema pride do uresničitve zahtev posamičnih delov sistema, zavrača tudi politika nadvlade in odvisnosti. Sistem uteleša strukturno nadvlado in odvisnost, zato je reforma nemogoča, edini način za dosego spremembe pa je temeljita preobrazba.

Tretjič, odnos do vrednot in politične akcije. Geslo zagovornikov politike moči in varnosti je politični realizem, v katerem je trezen in racionalen premislek interesov in zmožnosti osrednja dejavnost, akcijska sredstva pa naj bodo pazljivo prilagojena posebnim okoliščinam. Premisleka in prilagojenosti politika soodvisnosti in transnacionalnih odnosov ne zanika, vendar je večja pozornost posvečena vrednotam, ki omogočajo razvoj novih norm in konvencij vedenja. Politika nadvlade in odvisnosti se ne osredotoča na napredek po poti prilagajanja, temveč na radikalno politično akcijo, ki bo zaostрила nasprotja sistema, ki sistematično zatira nekatere svoje pripadnike.

Temu bolj ali manj shematičnemu prikazu treh pogledov na svetovno politiko je treba dodati spremembe, ki so se znotraj njih dogodile v zadnjem desetletju. Prvi pristop, ki ga označujemo kot realizem, se je začel zelo resno ukvarjati z vprašanjem sodelovanja v mednarodnih odnosih. Zagovornike je begala misel, kako lahko včasih sodelovanje v anarhični strukturi držav nadomesti konflikt? Prišlo je do spremembe v nomenklaturi, od tedaj govorimo o strukturnem realizmu in neorealizmu.

Drugi pristop, ki ga označujemo kot liberalizem, je zaradi transnacionalizma in soodvisnosti državo razglasil za zastarelo, nepotrebno institucijo, obenem pa poveljeval multinacionalne korporacije, ki bi lahko v mednarodnih odnosih prevzele nekdanjo vlogo držav. V osemdesetih letih so se zagovorniki tega pristopa pod vplivom realizma začeli pospešeno zanimati za državo. Sprejeli so stališče, da igra država v svetovni politiki ključno in kompleksno vlogo, pri tem pa tekmuje in sodeluje z drugimi akterji mednarodnih odnosov.

Tretji pristop, ki ga označujemo kot marksizem, je v istem času začel širiti misel, po kateri erozija gospodarstev tretjega sveta ni strukturno determinirana s kapitalizmom. Celo nasprotno, kapitalizem spodbuja gospodarski razvoj teh držav. Zagovorniki so hkrati

priznali, da soodvisnost, transnacionalizem in informacijska tehnologija pritegujejo države v mrežo tesnejših odnosov.

Politiko moči in varnosti bi z ideološkega vidika lahko označili kot konzervativno ali realistično, politiko soodvisnosti in transnacionalnih odnosov kot reformistično, politiko nadvlade in odvisnosti pa kot radikalno. Epistemološko vrednost treh perspektiv svetovne politike pa lahko bralec v luči aktualnih dogodkov v mednarodni skupnosti presodi sam.

Opombe:

1. Eden glavnih predstavnikov neomerkantilizma/realizma je Hans Morgenthau.
2. Adam Smith je v bistvu ključna figura v razvoju modernih družbenih ved, ker na prodoren način nadomesti teološke, metafizične in normativne okvirje in združuje poprejšnjo socialno filozofijo z empirično utemeljenim modeliranjem.
3. To je najpomembnejša teoretična zapuščina liberalizma, ki je vplivala tudi na ameriška predsednika Woodrowa Wilsona in Franklina Roosevelta. Na mednarodnem področju se je ta zapuščina, kar zadeva ZDA, najbolj kazala v spodbujanju mednarodne trgovine in finančnih tokov (na primer spodbujanje ustanovitve Splošnega sporazuma o trgovini in carinah - General Agreement on Trade and Taxes - GATT), na notranjem področju pa v Reaganovi in Weinbergerjevi zahtevi po večji tekmovalnosti med obrambnimi industrijami.

Reference:

- Kapstein, Ethan Barnaby. 1992. *The Political Economy of National Security. A Global Perspective*. New York: McGraw-Hill.
- Little, Richard in Michael Smith, ur. 1993. *Perspectives on World Politics*. London: Routledge.
- Freedman, Lawrence, ur. 1994. *War*. Oxford: Oxford University Press.
- Smith, Adam. 1970. *Istraživanje prirode i uzroka bogastva naroda*. Beograd: Kultura.
- Benko, Vlado. 1977. *Mednarodni odnosi*. Maribor: Obzorja.
- Morgenthau, Hans. 1968. *Politics Among Nations*. New York: Knopf.
- Schlesinger, James. 1960. *The Political Economy of National Security*. New York: Preager.